

Marijan F. Kranjc

Legendarni slovenski obveščevalci

Knjiga v pripravi – predviden izid zadnje četrtletje 2010

Vse slike so objavljene z dovoljenjem Zgodovinskega arhiva Ljubljana (ZAL) <http://www.zal-lj.si/>

Vse gradivo je avtorsko zaščiteno in ni dovoljeno kopiranje celote ali delov v nobeni obliki.

Viktor J. ANDREJKA, pl. Livnogradski, generalštabni polkovnik vojske Kraljevine Jugoslavije, prvi slovenski častnik vojaške obveščevalne službe

Grb pl. Livnograd (Vir: Mariano Rugale,
Reprodukcija grba ni dovoljena)

Viktor J. Andrejka, polkovnik, 1935
(M. Andrejka, družinski album, vir ZAL, A.e. 52/1)

Rod in družina

Viktor J. Andrejka je bil rojen 7. novembra 1881 v Ljubljani, takratnemu nadporočniku 17. pešpolka Jerneju Andrejki, pl. Livnogradskemu (1850–1926), doma iz vasi Dolenje, občina Rova, takratni okraj Kamnik, poznejšemu podpolkovniku avstro-ogrske vojske, pripadniku cesarske osebne garde, udeležencu okupacije Bosne in Hercegovine in prvemu slovenskemu vojaškemu pisatelju (dva snopiča *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878*).

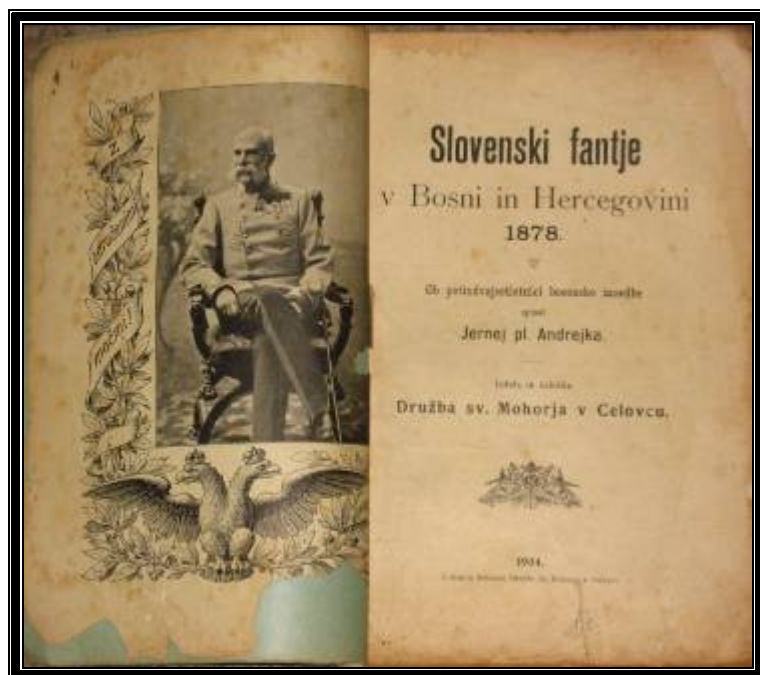
Jernej Andrejka, pl. Livnogradski, stotnik, 1898

(M. Andrejka, družinski album, vir ZAL, A.e. 52/13)

Znano je, da rod Andrejka izvira po začetniku Mihi Andrejko, rojenemu 1633 v Št. Vidu, ki se je oženil v Vrbo. Njegov sin Jernej Andrejka, rojen 1669 v Vrbi, se je poročil v Dolenje, kjer je 1741 tudi umrl, in je začetnik rodovnega debla znane rodovine Andrejka, ki je zaslovela, ko se je v 4. kolenu rodil Jernej, gardni častnik in plemeniti Livnogradski.

Jernej je nižjo gimnazijo obiskoval v Ljubljani, kadetnico v Inomostu 1872/73, služil kot kadet pri 17. pešpolku v Tridentu in v Trstu, leta 1878 se je kot poročnik udeležil zasedbe Bosne in Hercegovine, bil 1880–1893 pri istem polku v Ljubljani in v Celovcu. Od 1. febr. 1895 do upokojitve 1. 1. 1919 je bil pri osebni cesarski gardi na Dunaju, kjer je napredoval do podpolkovnika. Leta 1901 je bil povzdignjen v plemiški stan z naslovom Livnograd. Po

upokojitvi je do svoje smrti živel na očetovi domačiji v vasi Dolenje kot gardni podpolkovnik v pokoju in častni občan.

J. Andrejka, *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878*
(M. Andrejka, posnetek iz družinske knjižnice)

Pod psevdonomimom »Dolenjski« je napisal črtice iz vojaškega življenja v Slovenskem narodu: *Nekaj o naših slovenskih junakih* (1895), *Tri dni zapored na sprednjih stražah* (1895), *Najlepši dan* (1895), *Naši fantje in Garibaldi* (1897), *Ob 25. letnici boja pri Jajcu* (1903); v Ljubljanskem zvonu: *Slovenski junak polkovnik Prieger* (1897), *Sveti večer v roparskem brlogu* (1898), *Nekaj črtic iz življenja slovenskih vojakov* (1899), *Nagli sod po zmagi* (1899); v Slovenca: *En slov. fant za deset Turkov* (1913), *Nekaj črtic iz zgodovine Varaždinskega 16. pešpolka* (1914), *Kako je bilo pred 25 leti in kako je danes v Livnu* (1903) Ob 25. letnici bosenske zasedbe je izdal pri Mohorjevi založbi v Celovcu knjigo *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878*, ki mu je prinesla zaslužen priznanja kot prvemu slovenskemu vojaškemu pisatelju.

Že kot stotnik je bil večkrat odlikovan (vojni križec za zasluge 3. reda z vojno dekoracijo, srebrna medalja za vojne zasluge, srebrna medalja za pogum in medalja za prizadevno službo), pozneje pa si je prislužil še pet visokih odlikovanj in plemiški naslov Livnograd.

Jernej Andrejka je bil poročen s sestrično Julijo, hčerko strica Franca, ki je živel v Trstu. Imel je še dva sinova, Franca in Eugena (1832–1901) mornariškega častnika avstro-ogrske vojne mornarice, ki ga je v šematizmah mogoče najti s priimkom Andreyka. Prav tako je pod tem priimkom verjetno še drugi mornariški častnik te rodovine – Alois Andreyka, linijski poročnik in 3. častnik na fregati Adria, ki je pod poveljstvom kapetana fregate Adolfa Daufalika, sodelovala v znameniti bitki pri Visu 1866, ko je prvi znani slovenski admiral Wilhelm Tegetthoff, premagal močno italijanske floto.

Plošča na grobnici rodovine Andrejka v vasi Rova (M. Andrejka, družinski album)

Gardni podpolkovnik Jernej Andrejka pl. Livnograd (M. Andrejka, družinski album, vir ZAL, A.e. 52/13)

Jernej in Julija sta imela dva sinova, Rudolfa in Viktorja, oba brez moških potomcev.

Po končani osnovni šoli je Viktor obiskoval tri razrede nižje gimnazije v Ljubljani in Celovcu, nato pa še nižjo vojaško realko v madžarskem Köszgu in triletno višjo vojaško realko v Hranicah na Moravskem (1896–1899).

Bil je katolik, kot častnik VKJ pa se je opredelil za Jugoslovana. Bil je zaveden Slovenec in Maistrov borec. Velja tudi za prvega slovenskega častnika vojaške obveščevalne službe. Poleg nemškega, češkega, madžarskega in srbskega jezika je obvladal tudi italijanščino in francoščino.

Poročil se je leta 1912 z Mileno, roj. Bačić (Sušak, 1893 – Ljubljana, 1987), iz ugledne sušaške družine. V zakonu so se jima rodili trije otroci. Hči Milica, rojena 1913, je umrla 1926, hči Vera, rojena marca 1915, je umrla 1978 in je pokopana v Ljubljani, sin Marko, rojen oktobra 1916, pa je umrl 1926. Po smrti polkovnika Viktorja 1947, pokopan v Ljubljani, se je njegova soproga, tudi priznana slikarka, poročila z Brunom Staretom (Kranj, 1886–Ljubljana, 1969), odvetnikom, bančnikom in slikarjem.

Dr. Rudolf Andrejka, 1940

(Vir: dik.si)

Starejši brat dr. Rudolf je bil znan advokat, narodnjak, gospodarski in kulturni zgodovinar, organizator turizma in alpinist. Ob prevratu 1918 je bil likvidator Narodne vlade za Slovenijo in je zaslužen, da smo dobili iz Avstrije vso dokumentacijo o našem bivanju v njej. Od leta 1920 je bil inšpektor notranjega ministrstva Kraljevine Jugoslavije, od 1936 pa načelnik statističnega oddelka tega ministrstva. Bil je tudi izredni profesor pravne fakultete v Ljubljani in predsednik Muzejskega društva Slovenije (1922–1932). Napisal je 22 knjig in 152 strokovnih člankov. Bil je poročen z Miciko Tavčar, v zakonu nista imela otrok. Umrl je 19. oktobra 1948 in je pokopan v Ljubljani. ZAL hrani dragoceno gradivo dr. Rudolfa Andrejke, od koder so tudi tri fotografije (signatura fonda SI ZAL LJU 435, T.e. 12, A.e. 52, fotografije 1 in 13).

Vojaška kariera v avstro-ogrski vojski 1899–1918

Kot izbrani kandidat iz častniške in tudi plemiške družine je v obdobju 1899–1902 končal znano vojno akademijo v dunajskem Novem mestu, bil 18. avgusta 1902 povišan v čin praporščaka in dodeljen na službovanje 97. pehotnemu polku v Trstu.

Ker se je že takoj v začetku službovanja izkazal kot zelo sposoben in perspektiven mlad častnik, je v obdobju 1905–1907 končal še višji tečaj na prestižni vojni šoli na Dunaju in s tem dosegel tudi rang generalštabnega častnika. 31. oktobra 1907 pa je bil povišan v čin pehotnega poročnika.

Leta 1909 je bil kot generalštabni nadporočnik premeščen v Krakow na Poljskem in postavljen na dolžnost v poveljstvo 12. pehotne divizije, naslednje leto, 1910, pa je bil v istem rangju premeščen na dolžnost načelnika štaba 71. pehotne brigade na Reki – poveljnik je bil generalmajor Johann Salis-Sewis, divizija pa je bila podrejena 36. diviziji 18. korpusa.

1. maja 1914 je bil povišan v generalštabnega stotnika in z omenjeno brigado sodeloval v bojih na srbski, zatem pa na galicijski fronti. Po začetku vojne z Italijo je bil dodeljen vojaškemu armadnemu poveljstvu v Gradcu kot načelnik obveščevalne službe. Na tej dolžnosti naj bi po nalogah vrhovnega poveljstva skušal ublažiti napetosti med vojaškimi oblastmi in slovenskim prebivalstvom, ki so nastale zaradi preganjanja slovenskega življa. Tako naj bi od julija 1915 vodil akcijo na Kranjskem in Primorskem, v kateri bi pritegnil Slovence k obrambi pred morebitno italijansko invazijo. V akcijo je pritegnil celo voditelje Vseslovenske ljudske stranke, s katerimi so menda pripravili tudi načrt za ustanovitev avtonomnega ilirskega področja, vendar projekt ni bil uresničen. Ker pa je nadebudni stotnik kmalu prišel v spor s poveljnikom jugozahodne fronte, je bil leta 1916 premeščen na Cetinje. Že leta 1917 pa je bil postavljen za načelnika obveščevalnega oddelka v obveščevalni upravi generalštaba avstro-ogrske vojske na Dunaju, in je menda na tej dolžnosti precej pomagal mnogim rojakom. Dne 1. novembra 1918 je bil povišan v generalštabnega majorja.

Za svoje zasluge je prejel številna visoka odlikovanja avstro-ogrske vojske. Po poročilih Slovenskega naroda (1914 in 1915) je bil najprej odlikovan z vojaškim križcem 3. reda z vojno dekoracijo, zatem pa z najvišjim pohvalnim priznanjem.

Vojaška kariera v Vojski SHS – VKJ 1919–1935

Po zlomu Avstro-Ogrske ga je Narodna vlada Slovenije v Ljubljani novembra 1918 kot generalštabnega majorja dodelila poveljstvu II. vojaškega okrožja. Vsekakor se je pridružil generalu Rudolfu Maistru, vendar zaenkrat ni znano, ali je imel prej stike z zarotniško skupino tedaj majorja Maistra in ostalimi. Logično je, da so ga kolegi dobro poznali, predvsem pa so vedeli, da kot načelnik obveščevalne službe razpolaga s strateškimi podatki o zadnjih dnevih avstro-ogrske monarhije in njene vojaške sile.

V Udetovem arhivu v ARS se nahaja njegov članek z naslovom *Razvoj vojaštva in vojaških dogodkov od prevrata do danes*, objavljen 1928 v zborniku *Slovinci v desetletju 1918–1928*, ki ga je uredil dr. Josip Mal. Članek je javnosti skoraj neznan, saj ni evidentiran niti v Cobissu. V članku je prvi predstavil razvoj slovenske vojske, zelo kritično ocenil vzroke vojaškega poraza na Koroškem, predvsem nepripravljenost slovenskega vojaka, da se po končani svetovni vojni še dodatno angažira v bojih za slovensko mejo, pa tudi vpletanje politikov (deželne vlade) v vojaške odločitve (odobritev ofenzive polkovnika Bleiweisa). Pohvalil pa je zelo uspešno ofenzivo, ki jo je na Koroškem vodil general Krste Smiljanić, kakor tudi ustanovitev skupne vojske Države SHS oz. Kraljevine Jugoslavije, v kateri so se tudi Slovenci uspešno uveljavljali. Zdi se mi, da so ga nekateri nacionalistično usmerjeni zgodovinarji prav zaradi tega namerno prezrli, čudi pa tudi, da ga ni v Seručarjevi brošuri o *Vojaških akcijah na Koroškem 1919–1920* (Beograd, 1960). Zelo kritično ga omenja samo Lojze Ude v zborniku *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919* (Maribor, 1977).

Kot odličen poznavalec takratnega vojaško-političnega položaja je slovensko deželno vlado nagovoril, da je 1. januarja 1919 sestavila delegacijo v sestavi Fran Smodej, duhovnik, Viktor Andrejka, generalštabni major, in Franc Grafenauer, zgodovinar, ki se je v Gradcu od 6. do 22. januarja 1919 dogovarjala z Avstrijo o sklenitvi premirja. Osebne beležke majorja Andrejka in zapisnik pogovorov se nahajajo v Udetom arhivu (škatla 48) v ARS.

Pozneje je kot vodja slovenske delegacije, v kateri sta bila tudi njegov brat dr. Rudolf Andrejka in major Alojz Markovič, prisostvoval italijanski zasedbi Gorice in Primorske, seveda po navodilih Jugoslovanskega kluba, ki je zavzel stališče, da se župani zasedbi ne upirajo, pač pa naj proti njej samo protestirajo.

V vojsko Države SHS oz. Kraljevine Jugoslavije je bil uradno sprejet 30. junija 1919 s činom generalštabnega majorja, vendar brez naslova plemeniti, ki ga je sicer podedoval po očetu.

Po oblikovanju Poveljstva dravske divizije je major Viktor Andrejka kot poveljnik 7. dravskega polka sodeloval v znani in uspešni ofenzivi pod poveljstvom divizijskega generala Krsta Smiljanića in si 11. aprila 1920 prislužil prestižno odlikovanje red belega orla z meči 4. stopnje. Kasneje je bil postavljen za pomočnika in načelnika štaba Dravske divizije, vendar je že leta 1920 prešel v vojaško obveščevalno službo.

Kot izobražen in usposobljen obveščevalni častnik avstro-ogrske vojske je v obdobju 1920–1922 v obveščevalni upravi generalštaba VKJ sodeloval pri formiranju obveščevalne službe vojske Države SHS in Kraljevine Jugoslavije s polno podporo divizijskega generala Petra Markovića, takratnega načelnika obveščevalnega oddelka Glavnega generalštaba VKJ. Leta 1922 pa je bil postavljen za načelnika prikritega centra ofenzivne vojaške obveščevalne službe proti Italiji in Avstriji s sedežem v Ljubljani. Tako je dejansko postal prvi slovenski obveščevalni častnik in obenem tudi vodja ofenzivne vojaške obveščevalne službe. Na tej dolžnosti je ostal vse do svoje upokojitve 1932.

V čin podpolkovnika je bil povišan 17. decembra 1923 po posebni prošnji, ki jo je posredoval vojnemu ministru. Namreč, po ponovni prošnji z dne 24. novembra 1923 je bilo odločeno, da je v posebnih službah možno napredovati tudi brez obveznega (polletnega) stažiranja na dolžnosti poveljnika bataljona. V čin polkovnika je bil povišan 1. aprila 1928.

Medtem je za uspešno opravljanje službenih dolžnosti prejel dve odlikovanji, in to red sv. Save 5. stopnje 22. oktobra 1922 in nazadnje še red belega orla 5. stopnje dne 25. januarja 1928.

Z odlokom ministra za vojsko in mornarico z dne 22. julija 1930 je bil spoznan kot nesposoben za terensko službo, sposoben pa za pisarniško službo, nato pa je bil 23. maja 1932 upokojen in postavljen v rezervo kot pehotni polkovnik.

V aprilski vojni 1941 je bil reaktiviran in je bil nazadnje zastopnik poveljnika Dravske divizije in zadnjih vojaških enot, ki so zapuščale Ljubljano. Ban Dravske banovine, dr. Marko Natlačen, je njega in generala Dragišo Pandurovića, poveljnika Triglavske divizije, prosil, naj vojska pri umiku ne ruši mostov in ostalih objektov. Polkovnik Andrejka je tako 10. aprila obvestil bana Natlačena, da ima nalogo zažgati tudi vojaško skladišče, v katerem je okrog sto vagonov moke. Natlačen mu je svetoval, naj tega ne stori in prepusti vse zaloge mestni občini ljubljanski, ki je čutila pomanjkanje prehrambenih proizvodov. Polkovnik Andrejka je tako opustil izvršitev naloge in se povezal z ljubljanskim županom dr. Adlešičem, ki je zatem organiziral prevoz zalog moke in hrane v mestna skladišča.

Prvi slovenski častnik vojaške obveščevalne službe (1919–1932)

Ljubljana pa tudi Bled, Maribor in Celje so že v Kraljevini Jugoslaviji veljali za nekakšna »naravna« središča delovanja obveščevalnih služb. To velja predvsem za delovanje nemške, britanske in italijanske obveščevalne službe takoj po končani prvi svetovni vojni.

V znani rekonstrukciji in analizi vojaške obveščevalne službe VKJ (v ARS II), ki so jo naredili analitiki Sdv, je med drugimi zapisano, da je pred drugo svetovno vojno v Ljubljani deloval zelo uspešen in eden najaktivnejših centrov vojaške obveščevalne službe vojske Kraljevine Jugoslavije, ki ga je formiral in vodil vse do 1932 polkovnik Viktor Andrejka, sicer generalštabni častnik avstro-ogrske vojske in preizkušeni pripadnik njene vojaške obveščevalne službe. Gre tudi za prvega slovenskega častnika vojaške obveščevalne službe, ki je obenem

sodeloval pri oblikovanju vojaške obveščevalne službe na novo formirane vojske Države SHS oz. Kraljevine Jugoslavije, predvsem pa kot načelnik prvega vojaškoobveščevalnega centra Dravske divizije v Ljubljani.

Takratni načelnik oddelka vojaške obveščevalne službe Glavnega generalštaba srbske oz. vojske Države SHS, pozneje Kraljevine Jugoslavije, divizijski general Petar Marković, je naredil odlično potezo, da je strokovno izkušenega obveščevalnega strokovnjaka avstro-ogrske vojske, pa še celo generalštabnega majorja Viktorja Andrejko, poklical sredi leta 1920 v Beograd in ga postavil za načelnika ofenzivnega obveščevalnega sektorja. Major Andrejka je poleg odličnega poznavanja vseh sosednjih vojska, posebno potencialnih nasprotnikov Kraljevine Jugoslavije, obvladal tudi številne tuje jezike in je tako v novo ustanovljeno in organizirano vojaško obveščevalno službo vnesel vse tiste organizacijske in metodološke prvine, ki so tedaj odlikovale predvsem nemško in francosko vojaško obveščevalno službo.

Po opravljenih nalogah v obveščevalnem oddelku Glavnega generalštaba v Beogradu se je generalštabni major Andrejka že sredi leta 1922 vrnil v Ljubljano in v kratkem času organiziral dobro prikrit center vojaške obveščevalne službe, ki je formacijsko sicer pripadal Poveljstvu Dravskega divizijskega območja, dejansko pa je šlo za najbolj izpostavljen ofenzivni center vojaške obveščevalne službe VKJ. Ljubljanski center vojaške obveščevalne službe je bil prvenstveno usmerjen proti Italiji in Avstriji. Zato je tudi razumljivo, da je bila prav proti tema državam organizirana najbolj široka in tudi kakovostna mreža tajnih obveščevalnih agentov, tudi tigrovcev.

Zdi se mi, da je prav zaradi dvojnih nalog, obveščevalnih in diverzantskih, kakršne so tigrovci tudi samovoljno izvajali, italijanska protiobveščevalna služba okrog leta 1928 odkrila obveščevalne mreže v Trstu in Gorici, ki so bile neposredno povezane z obveščevalnim centrom v Ljubljani. Zato je moral takrat že generalštabni polkovnik Viktor Andrejka odstopiti, da ne bi onemogočil nadaljnjega delovanja tega obveščevalnega centra. Ker je Danilo Zelen povezoval delovanje goriške in tržaške skupine tigrovcev z Ljubljano, se zdi, da je bil povezan tudi z ljubljanskim (in sušaškim) obveščevalnim centrom.

Anton Batagelj, doma iz Šturij pri Ajdovščini, je bil leta 1923 postavljen za načelnika obmejnega komisariata na Jesenicah. Šlo je za izpostavljene urade, ki so bili ustanovljeni v času, ko je bil policijski minister v Beogradu dr. Anton Korošec, sicer vodja Slovenske ljudske stranke. In prav Batagelj je že od leta 1924 aktivno sodeloval z majorjem Andrejkom, predvsem pa je v svoje delovanje vključil številne primorske rojake, med njimi tudi najbolj aktivne tigrovce (izdaja prepustnic, omogočanje ilegalnih prehodov tigrovskih kurirjev, prenos propagandnega in sabotažnega materiala). Kasneje je bil Batagelj vodja Ujke – urada jugoslovanske protiobveščevalne službe v Beogradu. Velja še dodati, da je bil tudi Viktorjev brat dr. Rudolf Batageljev znanec, saj je bil visoki uradnik policijskega ministrstva v Beogradu.

Zaradi delovanja tigrovcev na Primorskem je italijanska Ovra – politična policija, s široko mrežo ovaduhov in vohunov, okrepila delovanje, vendar kljub množičnemu terorju ni uspela zlomiti upornih Primorcev. V začetku 1928 so preko ovaduha italijanskega konzulata v Ljubljani uspeli odkriti močne tigrovske organizacije v Gorici in Trstu, pa so sledili znani procesi. Zaradi sodelovanja z ljubljanskim centrom vojaške obveščevalne službe so bili v Trstu poleg Antona Batagelja obtoženi (in dejavnost dokazana) Slavko Bevk, Andrej Manfreda in Ivan Lenardič. Ostalim vohunstva niso dokazali. Vse to je pripeljalo do tega, da je moral polkovnik Viktor Andrejka, kot dejanski organizator dotedanjega tigrovskega sodelovanja, zaradi interesov službe sredi leta 1932 tudi odstopiti.

Celotno delovanje ljubljanskega centra vojaške obveščevalne VKJ v obdobju 1922–1941 bi veljalo podrobneje raziskati in obdelati, saj je za to dovolj dokumentov v domačih in tujih vojaških arhivih. Fragmentarno se je mnogih epizod lotila dr. Jerca Vodušek Starič v knjigi

Slovenski špijoni in Soe 1938–1942 (Ljubljana, 2002), pa nekatere, ki so povezane s polkovnikom Viktorjem Andrejko, tudi navajam.

Nedvomno bo držalo, da je major Andrejka, takoj ko je leta 1922 v Ljubljani organiziral center vojaške obveščevalne službe, ki je bil prvenstveno ofenzivno naravnani proti obema sosednjima državama – Italiji in Avstriji, poiskal tudi zaveznike. Med prvimi so tako bili Francozi, stari sovražniki Italije, konkretno predstavniki francoskega konzulata, ki je bil ustanovljen v Ljubljani že leta 1921. Ker je major Andrejka znal tudi francoščino, je prav gotovo dobro vedel, kaj lahko dobi od prekaljenih francoskih obveščevalcev – konzulov, ki so se menjali. Pomembno vlogo so imeli tudi lektorji (francoski in drugi), sicer dobro prikriti obveščevalci.

Enako velja za ostale konzulate, ki so bili v Ljubljani, zlasti za britanskega, pa tudi za tiste, ki so bili v sosednjem Zagrebu. Ker je šlo tudi za ofenzivno usmerjenost ljubljanskega centra vojaške obveščevalne službe, je prav gotovo, da je center izkoristil vse možnosti za protiobveščevalni vdor v italijanski in avstrijski konzulat. Tudi češki.

Ne smemo zanemariti dejstva, da so se vojaški obveščevalci povezovali z različnimi domoljubnimi in polvojaškimi organizacijami, društvi in strankami, saj so le tako prišli v stik z vojaško izobraženimi kadri, ki so bili tudi najbolj uporabni za zbiranje vojaškoobveščevalnih podatkov. Novi načelnik vojaškoobveščevalnega centra je tudi dodobra izkoristil splošno protifašistično in protinacistično razpoloženje zlasti Primorcev, in se je tako naslonil na domoljubne organizacije ali stranke in njihove voditelje.

Gre predvsem za prvo nacionalistično organizacijo Orjuno – Organizacijo jugoslovanskih nacionalistov, ki je bila 1922 preoblikovana iz dalmatinske mladinske organizacije in se je hitro širila po vseh delih nove države. Slovenski vodje, ing. Marko Kranjc in ostali, so imeli že od vsega začetke neposredne stike z načelnikom centra in preko njega morda dobivali tudi orožje.

Posebno mesto so imele tudi razne druge organizacije, kot so Narodna odbrana, sicer stara srbska polvojaška organizacija, ki jo je v Slovenji vodil dr. Josip Cepuder, Branibor (vodja ing. Janko Mačkovšek), Tabor, strelske družine, pozneje, po prepovedi 1928, pa tudi organizacije sokolov in orlov. V arhivu VKJ so ohranjeni dokumenti ne samo o medsebojnih stikih teh organizacij z vojaškimi (obveščevalnimi) organi, temveč tudi sezname posameznih organizacij, ki so obveščevalcem služili predvsem za izbor tajnih sodelavcev.

Kot sem že omenil, je tigrovska organizacija na Primorskem »padla« v Ljubljani, saj je ovaduh italijanskega konzulata izvedel za dokaj nenadzorovano delovanje pristašev Orjune. Ti so imeli celo posebno obveščevalno skupino, ki jo je vodil Jože Kukec, in se je direktno sporazumevala z Andrejko, ta pa je določene podatke posredoval tudi francoski in češki obveščevalni službi.

Andrejka je vzdrževal tudi stike s posamezniki na pomembnih položajih v policijski in diplomatski službi. Naj navedem samo že prej omenjenega Antona Batagelja, načelnika obmejnega komisariata na Jesenicah, da ne omenjam drugih (v Mariboru). Vzdrževal je stike z znanci, ki so odhajali v diplomatsko službo. Med njimi naj omenim samo dr. Janka Pretnarja, znanega jezikoslovca in podpornika orjunašev, ki je pred letom 1930 odšel na veleposlaništvo v Prago.

Zdi se mi povsem logično, da se je center vojaške obveščevalne službe v Ljubljani, ki je imel tudi sekcijo za protiobveščevalno delo, ukvarjal tudi s kontrolo in vdori v tuja konzularna predstavništva v Ljubljani. Znan je npr. vdor orjunašev v pisarno italijanskega generalnega konzula Gavottija na Erjavčevi cesti (pridobili so kuharico, prepisovali dokumente in podobno), ki naj bi ga organiziral francoski konzulat. Po mojem je šlo za dobro načrtovano akcijo Andrejkovega vojaškoobveščevalnega centra, ki je vzdrževal tesne zveze s slovenskim vodstvom Orjune. Dejansko je šlo za vrhunski dosežek vsake protiobveščevalne organizacije, ki zahteva temeljite priprave in strokovno vodenje, saj podobne akcije ne more izvesti neka strankarska

skupina. Namreč, po tajnem vstopu v konzulat so tudi s ponarejenim ključem odprli glavni sef, kjer so našli seznam 15 agentov v Ljubljani, ki so aktivno delali za italijansko vojaškoobveščevalno službo in politično policijo – Ovro. Glavni med njimi naj bi bil neki Perić, ki so ga jezni orjunaši takoj zatem leta 1928 likvidirali kar na cesti. V zvezi s tem naj bi francoska vlada celo posredovala, da se Italijanom prepove takšno obveščevalno delovanje in odpokliče ne samo generalnega konzula v Ljubljani, temveč tudi italijanskega ambasadorja v Beogradu Bodrera, sicer osebnega prijatelja kralja Aleksandra.

V svoji knjigi *Balkanski vojaški poligon* (Ljubljana, 1998) sem predstavil podatek iz arhivov Kos JLA, da je imel glavne zveze s tigrovci center vojaške obveščevalne službe VKJ na Sušaku, zlasti njegov načelnik, kapetan Savo Janković, ki so ga Nemci leta 1941 ujeli. Kot sodelavec tega centra je omenjen tudi Danilo Zelen. Poleg tega je ing. Vladimir Feller iz Zagreba, sodelavec sušaškega centra, kasneje vodil del tigrovcev in izvrševal naloge britanske obveščevalne službe. Nazadnje pa se je povezal z znano britansko obveščevalno mrežo Bbz, ki sta jo iz Ljubljane vodila major Ante Anić, bivši obmejni komisar v Mariboru, in polkovnik Vladimir Vauhnik, oba dobra znanca polkovnika Viktorja Andrejke. Navedel sem tudi, da je imel italijanski vojaški ataše svojega tajnega sodelavca celo v obveščevalnem oddelku Glavnega generalštaba VKJ, pa mu tako ni bilo težko priti do podatkov o tigrovcih – obveščevalcih in diverzantih, ki so aktivno delovali proti Italiji.

V ARS sem 10. marca 2010 pridobil dokument kvesture iz Gorice z dne 3. aprila 1928 (AS 1931/2021 str. 104), v katerem je kapetan Adolfo Perthem obširno poročal o »podpolkovniku Andrejka Rodolfo Vittorio«, obveščevalcu iz poveljstva Dravske divizije v Ljubljani, ki je vzdrževal številne vohunske stike z osebami iz Trsta in Gorice, neposredno in preko Antona Batagelja.

Po goriškem in tržaškem procesu proti tigrovcem leta 1930 in odstopu polkovnika Viktorja Andrejke (1932) so se tigrovci in orjunaši razšli. Tudi francoska obveščevalna služba se je leta 1935 umaknila iz Slovenije. Njeno vlogo je zatem prevzela britanska obveščevalna služba IS (lektor Aleksander Lawrenson na ljubljanski univerzi, pozneje vicekonzul v Zagrebu) in tudi Soe (kapetana John Evam, sicer dopisnik Reuterja, in William Stuart), pa tudi sodelovanje z vojaško-obveščevalno službo VKJ, ki je tigrovce tudi množično uporabljala za obveščevalno-diverzantske naloge proti Italiji.

Kasneje naj bi tigrovce pri ljubljanskem centru vojaške obveščevalne službe zastopala prof. Ivan Rudolf - Učenikov iz Trsta, tudi agent IS, in Anton Lipnik.

Polkovnik Viktor Andrejka je bil uradno upokojen 23. maja 1932, vendar menim, da je bil dejansko odstavljen (zamenjan) že 30. julija 1930, ko je bil »uradno« razglašen kot »nesposoben za terensko službo, sposoben za pisarniško«, in je potem dve leti usmerjal svojega naslednika.

To je bil kapetan, pozneje podpolkovnik, Branko Plhak, lažno ime Andrejčič, rojen 1898 v Žalcu, češke narodnosti, poročen s Črnogorko Danico, brez otrok, prijavljen v Ljubljani, na Streliški 22. Imel je uradni naziv »obveščevalni častnik Glavnega generalštaba VKJ«, saj sta bila obstoj in lokacija centra vojaške obveščevalne službe Dravske divizije še nadalje prikrita. Ker se je medtem reorganizirala tudi celotna obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost – vse niti so se namreč stekale prav v omenjenem centru, je razumljivo, da sta se povečala tudi njegova vloga in obseg dela. Tako so bili na center vezani obmejni komisariati, uprava politične policije (Anton Vrečar), poveljstvo orožništva (polkovnik Alojzij Barle, 1940) in tudi odsek za javno varnost banske uprave (Anton Batagelj, Franjo Čermak). Njegov center, imenovan kar »Plhakov center«, so nemški obveščevalci odkrili že 1939 in ga imeli za zelo uspešnega, podpolkovnik Plhak pa je veljal za enega od najboljših slovenskih vojaških obveščevalcev, saj so njegove agente gestapovci odkrili šele leta 1944, nekaj pa tudi Udba v povojnem času. Njegov pomočnik je bil major Vladimir Simončič - Goričan, doma iz Gorice, po vojni novinar pri Tovarišu.

V ljubljanskem centru vojaške obveščevalne službe so svoje znanje in izkušnje preverjali naslednji častniki: podpolkovnika Jaklič in Vladimir Simončič, majorji Mirko Tomić (pozneje načelnik mariborskega centra, ustaši so ga aretirali 1941, zato je naredil samomor), Drago Slekovec (pozneje načelnik sušaškega centra, maja 1941, v nemškem ujetništvu), Radovan Ulepić, Predrag Stefanović, Savo Janković (načelnik sušaškega centra), kapetana Josip Lesjak - Lampe (načelnik protiobveščevalne sekcije vojaškoobveščevalnega centra VKJ v Ljubljani, namestnik majorja Karla Novaka, poveljnika slovenskih četnikov, jeseni 1942 so ga domobranci zverinsko ubili, menda zaradi zvez s partizani) in Berto Ilovar - Kranjc (Lesjakov namestnik, pozneje pribočnik majorja Karla Novaka, tajno sodeloval in prestopil k domobrancem) itd.

Nekaj njegovih operativcev in sodelavcev sem verjetno našel tudi med pripadniki slovenskega četništva, večina pa se je pridružila britanskemu centru Bbc, ki sta ga vodila major Ante Anić in polkovnik Vladimir Vauhnik.

Med zaupnike in najbolj aktivne sodelavce »Plhakovega centra« lahko štejemo tri strankarsko-politične voditelje, in sicer: dr. Milka Brezigarja, dr. Vilka Vrhunca in ing. Janka Mačkovška, ki pa jih je k sodelovanju pritegnil že polkovnik Andrejka.

Zaradi izredne aktivnosti in tudi uspešnosti ljubljanskega obveščevalnega centra, ne samo proti Italiji, temveč tudi proti Nemčiji (primer Wedam oz. ofenzivni vdor v nemški obveščevalni center v Celovcu pa tudi dejavnost polkovnika Vladimirja Vauhnik v Berlinu), so izzvali silovit nemški pritisk na vseh ravneh proti obveščevalni dejavnosti, ki se je širila iz Ljubljane. Načelnik GŠ VKJ, armadni general Petar Kosić (1940–1941), je bil agent Abwehra, pa tudi Dragi Jovanović, šef beograjske policije, agent Gestapa, sta dosegla, da je moral divizijski general Dragoslav Milosavljević, načelnik Obveščevalne uprave GŠ VKJ, opraviti inšpekcijski pregled v Ljubljani, nato je bil podpolkovnik Phlak zamenjan in premeščen v Skopje (maja 1941 utonil pri umiku iz Soluna proti Egiptu, ko so Nemci potopili ladjo). Na njegovo mesto je bil postavljen major Drago Slekovec, že prej operativec tega centra, pozneje na dolžnosti načelnika centra v Sušaku. Seveda so sledile številne spremembe, tudi kadrovske. Policija je zamenjala vodilne v obmejnih komisariatih. Major Slekovec je seveda moral pretrgati neposredne stike z britansko obveščevalno službo, ni pa povsem jasno, na katero stran se je nagnil (od 1. maja 1941 v nemškem ujetništvu, zasliševal ga je Gestapo, po osvoboditvi tudi Udba). Tako ga je 1. aprila 1941 zamenjal namestnik major Predrag Stefanović. Ko je major Simončič uničil mariborski in ljubljanski arhiv, sta oba centra prenehala delovati. Vendar so kopije dela arhiva ostale, pa tudi ljudje, ki so nadaljevali svoje poslanstvo. Pravijo, da očetovo delo nadaljujejo še otroci obveščevalcev.

Uspešnost in ofenzivnost ljubljanskega centra vojaške obveščevalne službe VKJ sta še dolgo slovela med pripadniki obveščevalnih služb, zlasti po zaslugi polkovnika Viktorja Andrejke in vseh tajnih sodelavcev, predvsem tigrovcev.

Posebna je zgodba mariborskega centra vojaške obveščevalne službe, ki sta ga od leta 1935 vodila major Mirko Tomić in njegov pomočnik major Ante Anić, ki je bil do 1939 neposredno podrejen ljubljanskemu, kasneje pa obveščevalni upravi GŠ VKJ. Uspešen je bil tudi center v Celju.

Družbenopolitična aktivnost po upokojitvi (1932–1941)

Ker niso našli še nobenih spominskih zapisov, domnevam, da se je polkovnik Viktor Andrejka še nekaj let po upokojitvi ukvarjal tudi z obveščevalnim delovanjem, saj že po naravi službe vodje vojaške obveščevalne službe niso mogli takoj prekiniti številnih stikov s svojimi viri in tajnimi sodelavci. Menim, da je vsaj do leta 1935 pomagal tudi svojemu nasledniku na dolžnosti načelnika ljubljanskega obveščevalnega centra.

V Digitalni knjižnici Slovenije so ohranjeni časopisni članki in poročila (Slovenski narod) z raznih sestankov, iz katerih je mogoče zaključiti, da se je polkovnik Viktor Andrejka kmalu po upokojitvi vsestransko angažiral v družbenopolitičnem življenju Ljubljane pa tudi Slovenije.

Po poročilu Slovenskega naroda z dne 8. aprila 1935 je bil na 4. občnem zboru izvoljen za predsednika Legije koroških borcev; to dolžnost je opravljal vse do leta 1940, saj je julija 1939 v imenu jugoslovanskega kralja izročil Ivanu Brunskoletu, čevljarju iz Ljubljane, red Karadjordjeve zvezde z meči za zasluge na koroški fronti 1919–1920. V ARS je dokument (AS 1931/105-2, str. 382) Gestapa iz Lipnice z dne 4. marca 1940, da je nekdanji obveščevalec in upokojeni polkovnik Viktor Andrejka, predsednik Legije koroških borcev, njegova namestnika pa Matija Arnejč in Konrad Maček, seveda z opisom delovanja od 1936, kakor tudi o sodelovanju z Narodno odbrano in Združenjem jugoslovanskih vojnih invalidov.

Legija koroških borcev (AS 1177) je bila ustanovljena leta 1934 kot nepolitična organizacija borcev za severno slovensko mejo 1918–1919, najprej borcev iz Kranjske, pozneje pa še vseh drugih prostovoljcev, tudi Srbov in Hrvatov. Šlo je za domoljubno organizacijo, ki je vzdrževala tudi stike s koroškimi Slovenci. Sedež društva je bil najprej v Trbovljah, kasneje pa v Ljubljani. Glavni odbor je imel 15 članov, ki so volili predsednika in nekaj namestnikov. Legija je imela 27 krajevnih organizacij in je štela okrog 10.000 članov. Glavni pečat je Legiji dajal vsekakor njen dolgoletni predsednik Viktor Andrejka, polkovnik v pokoju. Legija je nadaljevala z delom tudi po osvoboditvi od leta 1946 naprej, vendar je bila kasneje 1951 ukinjena.

Istega leta je kot mestni svetnik v Ljubljani vodil odbor za postavitve spomenika dr. Ediju Šlajmerju, zaslužnemu zdravniku in solunskemu borcu, ki je umrl 1935 in je pokopan v Ljubljani.

V Kroniki slovenskih mest je evidentirano, da je bil 16. aprila 1937 upokojeni polkovnik Viktor Andrejka izvoljen za predsednika Olepševalnega društva Ljubljane, pa tudi, da sta bila 12. aprila 1939 polkovnik v pokoju Viktor Andrejka in univ. prof. Alojz Hrovat, kot mestna svetnika, izvoljena v vodstvo ljubljanskega Aerokluba.

Nevtralnost ali stališče in civilna služba med okupacijo (1941–1945)

O tem, zakaj se je upokojeni polkovnik Viktor Andrejka v času okupacije opredelil za nevtralnost večje skupine pripadnikov vojske Kraljevine Jugoslavije, na žalost ni verodostojnih podatkov niti osebnih spominov. Menda je imel podporo Slovenske ljudske stranke (klerikalcev), bil je član »sveta polkovnikov« (major Novak in polkovniki Vauhnik, Peterlin in Andrejka), mestni svetnik in načelnik oskrbovalnega urada, do leta 1944 je podpiral generala Leona Rupnika, kasneje pa sta se sprla zaradi sodelovanja z Nemci. V arhivih slovenskega domobranstva in četništva ni nobenega dokaza, da bi polkovnik Viktor Andrejka sodeloval v teh kvislinških formacijah.

Iz časopisnega poročila v Slovenskem narodu z dne 15. januarja 1943 je razvidno, da je ljubljanski župan general Leon Rupnik predlagal Visokemu komisarju Ljubljanske pokrajine nov Mestni preskrbovalni urad, na čelu s predsednikom Viktorjem Andrejko, polkovnikom v pokoju, ter naslednjimi člani: Maksimilijanom Dolničarjem, kavarnarjem, dr. Josipom Hacinom, odvetnikom, Avguštinom Jankom, računskim svetnikom, dr. Josipom Krekom, primarijem, dr. Valentinom Meršolom in prof. Francem Sičem.

Velja povedati, da je bil omenjeni preskrbovalni urad s številnimi odseki življenjskega pomena za preživetje Ljubljančanov med okupacijo, saj so preko njega razdeljevali karte (nakaznice) in vse prehrabene ter druge potrebščine, tudi drva, premog in petrolej. Urad je zaposloval 33 stalnih in 102 začasna uslužbenca ter 12 začasnih delavcev.

Ker pa sem v dislociranem ARS našel ohranjene dokumente Vos na straneh 356, 357, 367, 1586, 1744, 1980, 3047, 3716, 4427, 4764, 4852, 5005, 5088, 8870, 9177 in 326/17, sem seveda podatke, ki se nanašajo na osebo »Andrejka, polkovnik, doktor«, razumel tako, da gre za oba brata Andrejka, polkovnika Viktorja in doktorja Rudolfa. Bistveno sporočilo je, da je bil dr. Rudolf Andrejka predviden za ljubljanskega župana (po končanem mandatu generala Rupnika), njegov brat Viktor Andrejka pa celo za naslednika general Rupnika na položaju prezidenta civilne pokrajinske uprave (nameraval je odstopiti že v začetku 1945)!

Podrobnosti iz poročil posameznih vosovcev so zgodovinsko zanimive, vendar nepreverjene, in sicer:

»Rupnik je še vedno bolan. Šušlja se, da bo na njegovo župansko mesto prišel Dinko Puc, klerikalci pa forsirajo polkovnika Andrejko.« (Mesečno poročilo o nadaljevanju italijanske ofenzive, julij 1943, AS 1931/367).

»V juliju 43. vključen v »polkovniški svet«, katerega sestavljajo: major Novak, Vauhnik in Peterlin (OS Lj. 1943). Hodil je na obiske k bolnemu Rupnik Levu (OS-Lj. julija 43. mas.). Gre za karton, verjetno DOS (Državne obveščevalne službe), na katerem je izpisano Andrejka polkovnik Viktor, polkovnik, Ljubljana, Gradišče 8 (brez datuma, AS 1931/326-17).

»Doktor Andrejka naj bi bil ljubljanski župan« (1943, AS 1931/944 – verjetno gre za napako ali pa so mislili brata dr. Rudolfa Andrejka).

»Zadnje čase (se) je začela razvijati precejšnja aktivnost Bega (klerikalci), zlasti na vojaškem področju (nezaupanje v Italijane). S tem v zvezi moramo gledati tudi ... na najnovejši obisk generala (Ferdinanda) Janeža in polkovnikov (Viktorja) Andrejka in (orožniškega, Alojza) Barleta pri generalu Rupniku. Vojaška formacija bega se imenuje »Slovenska legija«, vrhovni komandant je Avgust Novak, ravnatelj Vzajemne zavarovalnice ...« (Mesečno poročilo Vos v poglavju Bega in Miha v Ljubljani, 1943, AS 1931/328-17, str. 3).

»V okviru bele garde se je osnovala nova organizacija, katero vodi polkovnik Andrejka. Ta organizacija je v najtesnejših stikih z okupatorji, neposredno z majorjem D'Amatom (o njem je že poročano s strani »Zelenca« - ing. Grünfeld), ki je menil, da bi se dalo D'Amato uporabiti, kar je pa kasneje zanimal in sedaj to ime srečamo v zvezi z bega!). Organizacija ima nalogo uničevanja partizanov. Dejanske zveze z okupatorjem ima bivši kapetan obaveštajc Lesjak. Nameravajo izposlovati vrnitev 17 oficirjev iz Gonarsa, imen še ne ve. Pač pa bi opravljali na terenu isto delo kot »Legija smrti«! Od Italijanov bodo dobili orožje in radijske postaje radi propagande proti partizanom. Kukovca (Kukovič Kazimir) je pojasnjevala, da je to le dvojna igra: uničiti do jeseni glavnega nasprotnika: partizane, spomladi pa začeti borbo proti okupatorju. V Ljubljani imajo že četo 37 ljudi ...« Poročilo za Vita Kraigherja o izjavah »Kukovce«, 1943 (AS 1931/1980).

»V okviru bega in Miha (četniki Draže Mihailovića – moja opomba) se je osnovala nova organizacija, katero vodi polkovnik Andrejka. Ta organizacija je v najtesnejših stikih z okupatorji, ki jih vzdržuje kapetan Lesjak. Ta organizacija bi na terenu opravljala isto delo kot »Legija smrti«, tj. uničevanje partizanov. ... Kapetan Lesjak je bil pod Jugoslavijo v voj. obveščevalni službi, zlasti proti Italiji (njegov šef je bil polkovnik Viktor Andrejka – opomba avtorja) sedaj pa je v italijanski špijonažni (protiobveščevalni) službi. ... Nam še ni popolnoma jasna ta nova organizacija, morda je to isto, kar je bilo doslej, le da prevzema Rupnikovo mesto (ki je težko bolan in najbrž ne bo več ozdravel) polkovnik Andrejka. Bomo dalje raziskovali.« Mesečno poročilo pod rubriko Miha, 1943 (AS 1931/356 in 357 str. 3 in 4).

»Rupnik je dal ostavko (8. novembra 1944) Rösenerju na mesto prezidenta in inšpektorja domobranstva. Sam je izjavil, da ne bo več dolgo sedel tu. ... Še pred Rupnikovo ostavko pa je imel z njim polkovnik Andrejka zelo oster spor, ki se je končal s tem, da mu je polkovnik Andrejka zavpil, da je osel.« V mesečnem poročilu Vos-a pod »Pokrajinska uprava«, november 1944, (AS 1931/1744).

»Pri Rupniku se opaža velika nervoznost in utrujenost. Bajе uvaja polkovnika Andrejko v posle, da bi v primeru zloma slednji prevzel posle!« (Pod zlomom je vosovec navedel, da se domobranci pripravljajo na »prehod v ilegalno k četnikom – center je bil pri Sv. Trojici nad Vrhniko, za kar pa so Nemci vedeli in so jim zato pobrali vso težko oborožitve, tudi strojnice – opomba avtorja). Navedeno v mesečnem poročilu pod DMB, 1944 (AS 1931/1588, str. 2).

Namesto zaključka

Generalštabni polkovnik Viktor J. Andrejka (1881–1947), ki izvira iz ugledne vojaške družine, tudi plemenite Livnogradske, je vsekakor zadnji slovenski častnik v vrhu vojaške obveščevalne službe avstro-ogrske vojske in obenem prvi slovenski častnik vojaške obveščevalne službe, vodja najboljšega centra vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani, ki je tudi tigrovcе organizirano usmerjal v njihovi borbi za slovensko Primorsko. Bil je tudi Maistrov borec, prvi pisec zgodovine slovenske vojske in vodja Legije koroških borcev. Kot zadnji častnik VKJ, ki je zapuščal Ljubljano, je preprečil, da bi se aprila 1941 uničila skladišča hrane, zato je bil med italijansko okupacijo sredi 1943 postavljen za načelnika preskrbovalnega urada prav v Ljubljani. Ni se opredelil za nobeno vojskujočo se stran, sprejel je le dolžnost, da je bil član četverice generalštabnih častnikov v Sloveniji (major Novak, podpolkovnik Peterlin in polkovnika Vauhnik in Andrejka), tudi »Slovenske zaveze«. Ob koncu 1944 je veljal za naslednika generala Leona Rupnika na položaju prezidenta Ljubljanske pokrajinske uprave. Verjamem, da je kot izkušen vojaški obveščevalec tudi tajno sodeloval na pravi strani, podobno kot polkovnik Vauhnik (z Lovrom Kuharjem – Prežihovim Vorancem), torej z OF.

Vsekakor je Andrejka spadal v skupino nevtralnih ali »poštenih častnikov« VKJ, ki so jo vodili brigadni general Ferdinand Janež, orožniški polkovnik Alojzij Barle in generalštabni polkovnik Viktor Andrejka. O dejavnosti te dokaj velike skupine slovenskih častnikov in podčastnikov VKJ se je zaradi partijskega sektaštva premalo vedelo in pisalo, vendar še obstajajo dokumenti v ARS, ki osvetljujejo njihove poštene namene in domoljubno ravnanje.